

er global solidaritet mulig?

AV STEIN TØNNESSON

Forestillingen om Den tredje verden hører til den kalde krigens verdensbilde, med en første, andre og tredje verden, en motsetning mellom øst og vest, og en annen mellom nord og sør. For dem av oss på den europeiske venstresida som ikke identifiserer oss med Sovjetunionen, representerte frigjøringsbevegelsene i Den tredje verden det fremste håpet om et endelig brudd med imperialismen og kapitalismen.

Fleire utviklingstrekk har ført til at forestillingen om Den tredje verden er gått i oppløsning. Det viktigste var ikke at kommunismen brøt sammen i Øst-Europa og Sovjetunionen slik at Den andre verden forsvant, men at en del land i Den tredje verden, særlig i Stillehavsasia, oppnådde en sterk økonomisk vekst. Disse landene var blant dem som nettopp satset på det kapitalistiske verdensmarkedet. De statene som skjermte seg og forsøkte seg på en utviklingsmodell konsentrert om hjemmemarkedet, eller som satte sin lit til en ny økonomisk verdensorden med høyere råvarepriser, mislyktes så og si over hele fjella. Mange av dem havnet i en bunnløs gjeldskrise. I løpet av 1980-årene oppstod det så store forskjeller mellom landene i Den tredje verden at begrepet mistet sitt innhold.

UTFORDRINGER FOR SOLIDARITETEN

«Den tredje verden» var ikke bare en geografisk fellesnevner for underutviklede land i Latin-Amerika, Afrika og Asia. Den tredje verden var også en metafor for verdens fattige og undertrykte. Og de finnes fortsatt. Det er mange flere av dem nå enn før, og de har minst like stort behov for solidaritet. I dag er det ikke mulig å solidarisere seg med dem ved å sende støtte til militære frigjøringsbevegelser eller gjenværende sosialistiske stater. Støtte til regimene i Cuba, Nord-Korea, Kina, Vietnam og Laos kan ikke være prioriterte oppgaver for den norske, nordiske eller europeiske venstresida. I europeiske sosialisters forestillingsverden er Den tredje verden på sett og vis blitt oppløst og erstattet av fire utfordringer som vi har et noe ambivalent forhold til:

- innvandrerne og flyktningene som vi stiller oss solidariske med, ønsker velkommen og forsvarer mot reaksjonære rasister, men som vi likevel ikke ønsker alt for mange av fordi det gjør det for vanskelig å integrere dem i våre samfunn. Dessuten har mange av dem en lei tendens til å se annerledes på kvinnefrigjøring og barneoppdragelse enn det vi gjør.
- de islamske fundamentalistene som noen av oss prøver å forstå, men de fleste tar avstand fra.
- de nye asiatiske (og snart latinamerikanske) konkurrentene som vi på sett og vis beundrer, men også frykter fordi de truer europeiske arbeidsplasser, praktiserer barnearbeid og

godtar grove brudd på menneskerettighetene i sine hjemland.

- verdens fattige masser som ikke lenger kan skylde sin fattigdom på imperialismens og kapitalismens iboende ondskap, men som snarere er fattige på grunn av udugelige, autoritære og korrupte regimer i sine hjemland, eller på grunn av etniske eller religiøse konflikter. De landene som ligger nederst på statistikken over menneskelig utviklingsnivå i dag, er alle preget av langvarig borgerkrig. Men hvordan kan vi solidarisere oss med afghanerne?

beide med globale nettverksorganisasjoner av typen Amnesty International eller Greenpeace, og skape nye lignende nettverk eller organisasjoner som retter sine aksjoner både mot stater og mot transnasjonale selskaper. Det dreier seg om å bygge et globalt handlingsfellesskap omkring visse typer av saker.

Det er illusorisk å tro at statene vil eller kan kontrollere de transnasjonale selskapene. Derfor er det et sterkt behov for globalt organisert motmakt. Selskapene lar seg i høy grad påvirke av global aksjonisme og en kritisk global offentlighet. Det det gjelder, er å bruke markedet mot de transnasjonale selskapene når de driver miljø-ødeleggende virksomhet, nekter å akseptere fagforeninger osv.

Solidaritets paradoks er at Den tredje verden er borte og at

Den tredje verden trenger vår solidaritet. For å utforme en ny solidarisk politikk overfor verdens fattige og undertrykte må vi bryte med tanken om å rive enkelt-nasjoner løs fra kapitalismen og isteden utvikle strategier for solidaritet på tvers av landegrensener innenfor den globale kapitalismen.

Det er viktig å diskutere vårt forhold til alle disse fire utfordringene, men de som sterkest trenger vår solidaritet er vel verdens fattige. De bor spredt i mange land. Flest er det i Asia, særlig India, men i Kina tyder nye beregninger fra Verdensbanken på at fattigdomsproblemet er mye større enn vi har antatt. Afrika er det kontinentet der den største andelen av befolkningen er fattig.

Hvordan er det mulig å utforme en solidarisk politikk overfor verdens fattige og undertrykte? Noe av det første jeg mener vi må gjøre, er å bryte med hele tanken om å skape et alternativ til kapitalismen. Det de fattige og undertrykte trenger, er ikke hjelp til å holde seg unna kapitalismen. De trenger hjelp til å mestre den, utnytte den, nyte godt av den, og til å forsvare sine interesser i forhold til kapitalkreftene.

Det vi trenger, er altså en solidaritetsbevegelse som erkjenner sin plass innenfor den globale markedsøkonomien, ikke en solidaritetsbevegelse som bygger på drømmen om et fundamentalt annerledes økonomisk system, eller som prøver å trekke land eller regioner ut av verdensmarkedet.

Vi kan tenke oss tre ulike utgangspunkter for et globalt solidaritetsprogram, tre former for samarbeid:

GLOBALT ORGANISERT MOTVEKT

Det første har til formål å skape global motmakt til de transnasjonale selskapene. Her kan vi samar-

Mange selskaper er sårbare for negativ oppmerksomhet i mediene, og er villige til å satse betydelige summer på å forebygge eller motvirke slik oppmerksomhet. Men fortsatt får de transnasjonale selskapene alt for lite kritikk. Det skyldes at det ikke finnes noen kritisk global offentlighet med tilstrekkelige ressurser til å følge kapitalkreftenes bevegelser. Det er mer slik kritikk i det liberale Nord-Amerika enn det er i de sosialdemokratiske delene av Europa. Såvel sosialdemokratiet som den sosialistiske venstresida har sviktet på dette området. De har ikke tatt internasjonalsismen på alvor, men har vært ensidig innrettet mot nasjonal og europeisk politikk.

MOTVEKT TIL UNDERTRYKKERE

Den andre formen for samarbeid har til formål å skape en global motmakt til lokale undertrykkere og en mer rettferdig fordeling av verdens ressurser. Da er det faktisk både mulig og nødvendig å samarbeide nettopp med noen av de transnasjonale selskapene. Dette kan virke som en motsigelse av det jeg nettopp har sagt, men det er slett ikke slik at de transnasjonale selskapene er verre til å ødelegge miljøet og til å utplyndre arbeidskraften enn det lokale næringslivet rundt om i verden. For befolkningen i et område i Brasil, India eller Kina kan det være av enorm betydning hva det er for slags bedrift som kommer og etablerer seg. Om den nekter eller godtar fagforeninger. Om den bestikker de lokale myndighetene

for å unngå skatt og miljøkrav. Om den har egne standarder når det gjelder miljø og arbeidsforhold. For lokalbefolkningen kan det være en kjempefordel å få inn en bedrift som holder visse standarder.

Det er ikke bare en fordel for de få utvalgte som får jobb på den nye bedriften. Arbeiderne på andre bedrifter kan bruke forholdene på den nye bedriften til å kreve forbedringer på sine egne arbeidsplasser. Med utgangspunkt i en solidarisk grunnholdning er det derfor all grunn til å oppmuntre bedrifter med en høy miljømessig og sosial standard til å etablere seg i fattige land. Men de transnasjonale bedriftene må altså følges opp av en kritisk offentlighet.

Faktisk er det i ferd med å vokse frem en form for etisk bevissthet innenfor en del av det transnasjonale næringslivet. Flere bedriftsledere ser fordelene av å skaffe seg en profil de kan være stolte av når det gjelder arbeidsforhold, miljø, menneskerettigheter og renslighet i forhold til lokale myndigheter. Drivkraften er nok ikke så veldig idealistisk. Tanken bak er at selskapet trenger et godt renommé for å kunne selge sine produkter. Men når markedsmessige hensyn drar i retning av noe bra, er det vel rimelig å stille seg positivt til det. For sosialister i dag er det naturlig å støtte opp om dem som arbeider for etikk og renslighet i det globale næringslivet. Deler av det transnasjonale næringslivet kan bli gode samarbeidspartnere i kampen mot fattigdom og undertrykkelse.

GLOBALT ANSVAR

Den tredje formen for samarbeid er på statlig nivå og sikrer mot å skape internasjonal regulering av markedet. Her sier jeg «internasjonal» og ikke «global» eller «transnasjonal» fordi det dreier seg om å skape et forpliktende samarbeid mellom nasjonalstater på globalt nivå. En fare i verden i dag er at vi kan få en regional oppdeling i handelsblokker: EU i Europa, APEC på begge sider av Stillehavet, NAFTA i Amerika. Opinionsen i Europa er, om enn i noe mindre utstrekning enn i USA, skremmende selvopptatt. Det er lite offentlig debatt om Europas rolle ellers i verden. En regional oppdeling i handelsblokker vil være livsfarlig for mange av verdens fattige fordi de vil havne i randsoner som ingen føler ansvar for. Blant annet derfor er FN's nåværende krise et alvorlig problem. Det blir av stor betydning å skape en positiv, kritisk oppmerksomhet om det som skjer i FN og FN's underorganisasjoner, rundt forhandlingene om en internasjonal klimaavtale, og i den nye Verdens handelsorganisasjon (WTO), som møtes i Singapore i desember. Fra fattige lands synsvinkel er det dessuten viktig å bygge opp en sterk kritisk offentlighet om politikken til de to mektige institusjonene Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet.

Dette siste er kanskje en selvfølge, men selv i et opplyst land som Norge har den politiske debatten en tendens til å bli nærsynt nasjonal og europeisk. Få politikere og intellektuelle tar utgangspunkt i et globalt ansvar. Både på nordiske språk og på engelsk mangler det seriøse medier som er konsekvent globale i sitt interessefelt. Min egen obligatoriske dagsavis er etterhvert blitt International Herald Tribu-

ne, en amerikansk globalavis skapt i Paris. Med dagens teknologi burde det være mulig å skape globale slagkraftige medier med andre ideologiske utgangspunkter enn Herald Tribune.

ET PSYKOLOGISK KLIMASKIFTE

Før det er mulig å skape en venstreorientert offentlighet på globalt nivå, trengs det et psykologisk klimaskifte. Selv om global solidaritet er fullt mulig i praksis, er det ikke sikkert at det er psykologisk mulig. Hva var drivkraften bak solidaritetsbevegelsen med Den tredje verden i 1970-årene? Her spilte nok den lutherske skyldfølelsen en rolle, følelsen av å tilhøre et rikt utbyttersamfunn som skodde seg på de fattiges bekostning. Dessuten var det viktig at Den tredje verdens frigjøring inngikk i en verdensomspennende kamp for et annet og bedre økonomisk system enn kapitalismen. Ved å stille oss på Den tredje verdens side kunne vi bidra til selve det historiske oppgjøret med kapitalismen og legge grunnen for et nytt samfunnssystem. Kapitalkraftene, og særlig den amerikanske monopolkapitalen, utgjorde et psykologisk viktig fiendebilde. Nå er både skyldfølelsen og fiendebildet sterkt svekket.

Det som er borte, er altså ikke de fattiges behov for solidaritet. Fattigdom og urettferdighet er det minst like mye av som før. Det er heller ikke muligheten for å vise solidaritet i praksis som har forsvunnet. Det som er borte, er den europeiske venstresidas psykologiske trang til å vise solidaritet. Den kapitalistiske markedsøkonomien er kommet for å bli. Jeg tror de fleste av oss har erkjent dette i lang tid, men vi har ikke klart å la det synke inn, og dette har lammet oss. Vi har ikke fått øynene opp for hvor vide rammene egentlig er for hva som er mulig å få til innenfor kapitalismen. Historien tar så langtfra slutt selv om verden blir en sammenhengende kapitalistisk markedsøkonomi. Spørsmålet er om det lar seg gjøre å skape en ny solidaritetsbevegelse uten verken skyldfølelse eller et kapitalistisk fiendebilde.

Her må jeg ærlig innrømme at jeg kjenner meg usikker. Det er lettere for den europeiske venstresida å vise solidaritet med ofrene for europeisk eller amerikansk imperialisme enn å solidarisere seg med immigranter fra det kinesiske innlandet i en kystsoner der de blir grovt utnyttet av et firma med base i Taiwan, eller med somaliere og afghanere som rammes av borgerkrigens redsler. På det psykologiske planet stilles det langt større krav til en solidaritetsbevegelse i dag enn det gjorde for tjue år siden.

Kampen står ikke mellom to eller tre leire, men på mange forskjellige fronter. Solidaritet krever betydelige kunnskaper og en global ansvarsfølelse. Kanskje er det nettopp en slik kunnskapsbasert ansvarsfølelse vi bør utvikle, en global fellesskapsideologi med grunnlag i prinsippene om sosial rettferdighet, demokrati, menneskerettigheter og et bærekraftig miljø. Kanskje lyder det tannløst, men det er ikke tannløst der det gjelder. ☺

• Stein Tønnesson er forsker ved Nordisk institutt for Asiastudier (NIAS) i København og har en bijobb som asiarådgiver i Statoil.

Hva er solidaritet mot år 2000?

Har du tanker rundt dette, skriv eller bruk e-post og send oss ditt bidrag – innlegg, leserbrev – alle former mottas.

Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpefond

SAIH har gjennom 30 år vært studentenes og akademikernes egen solidaritets- og bistandsorganisasjon. SAIH er partipolitisk uavhengig og har FN's menneskerettighetserklæring som grunnlag for arbeidet.

SAIHs motto: «Utdanning for gjøring» blir reflektert i prosjektarbeid med vektlegging av utdanning og opplæring. Et utdannet folk er en av samfunnets vitale bærebjelker. Utdanning er et av de viktigste midlene for å frigjøre seg fra laste økonomiske og sosiale forhold og være med på å forme egen framtid som individ, samfunn og nasjon. Utdanning blir til støtte og investering i mennesket som den viktigste faktoren som er viktigst for et menneskes utvikling og for et samfunns utvikling.

SAIH ønsker å være med på å fremme en utvikling som angriper årsakene til problemene, og ikke bare være en bistandsorganisasjon som fokuserer på problemene i seg selv. «Utdanning for frigjøring» er så viktig i nord. Solidaritet med den tredje verden handler like mye om å folk til å tenke på vår egen rolle og ansvar og å nyansere det utanserte bildet av den tredje verden, som å støtte konkrete prosjekter. Derfor er også informasjonsarbeid viktig for SAIH.

SAIH har lokallgrupper på universiteter og høyskoler over hele landet som driver informasjonsarbeid på sine lærersteder, og har de fleste student- og akademikerorganisasjoner som medlemmer. SAIH støtter utdannings- og helseprosjekter i Sør-Afrika, Zimbabwe, Bolivia og Nicaragua.